

MARI DREGĂTORI DE SORGINTE BUZOIANĂ. SECOLELE XV-XVIII* (I)

Eugen-Marius Constantinescu

Great Dignitaries from Buzău Region. XVth-XVIIIth Centuries

Abstract: By turning to history, we highlight the great values that define the collective personality of the Romanian people – language, customs, traditions, clothing, religious beliefs, territory, dignity, independence, sovereignty, equality, Romanian pride, friendship and peaceful cohabitation with all European neighbours and all of the world's nations – components of the national consciousness accumulate throughout the millenias.

The Romanian people is one of the oldest to appear in Europe after the last ice age, evolving permanently through technical, cultural and ethical conquest of its own, coming to understand the heritage from its direct ancestors, the Thraco-Geto-Dacians.

In the Middle Ages, the Romanian society in the Carpatho-Danubian-Pontic area was structured into two social classes – the *boyars/ majores terrae* – the great land owners and the *peasants/ rustici* – the small land owners. From the ranks of the *great boyars*, the *great dignitaries* were elected, tasked with coordinating fields or services of the state or of the lord – such as the members of the *State Assembly* and the *Royal Council*.

Wallachia and Moldavia were ruled, during the Middle Ages, by a *Lord Voivode*, chief of a *feudal monarchy*, with *absolute powers*, an *autocrate ruler*, who *exercited suzerainty on the whole country – dominium eminens* – he was a *voivode*, namely *supreme military chief*, he made *political rulings*, he was *supreme judge*, *patron of the Church*, *ruler of the Administration* and owner of the state's treasury and the income collected through taxes, dues, fines and annual tributes etc.

Between the IXth and the XVIth centuries, the three Romanian states – Wallachia, Transylvania and Moldavia were organized as *voivodates*, *principalities* and *contries* ruled by voivods, judges or princes who owned fortresses and armies, made of boyars and free peasants.

Throughout the centuries, among the boyars from the Buzău region, dignitaries or high dignitaries have risen, trusted counsellors to their lords, whom they served and they also founded churches and monuments with a high architectural and artistic value, insuring their presence in the country's Book of Honours.

Key words: high dignitaries, organisation, principates, voivodates, state,

* Studiul de față este o formă redusă a unui serial despre dregători și mari dregători de sorgite buzoiană publicat în serial în revista *Origini*, editată de Fundația Origini Carpatice Buzău.

country, autocrate, voivode.

Recursul la istorie este necesar și util atât pentru a readuce în atenția generațiilor actuale și viitoare etapele, evenimentele și atitudinile care au marcat formarea Națiunii române/Poporului român, evidențiind marile valori ce definesc personalitatea colectivă a românilor, personalitățile care au amprentat mersul ascendent al Neamului românesc, cât și pentru a crea atitudinea activă/grija actualelor generații pentru păstrarea și continuarea trăsăturilor definitorii ale identității naționale – limbă, obiceiuri, tradiții, port, credință, teritoriu, mândria de a fi român, demnitatea, independența, suveranitatea, egalitatea, prietenia și conviețuirea pașnică cu toți vecinii europeni și cu toate națiunile lumii – componente ale conștiinței naționale și transmiterea acestor acumulări milenare, îmbogățite cu propriile contribuții, viitorimii, întru păstrarea ființei naționale a Românilor¹.

Unul din cele mai vechi popoare ce au apărut în Europa după ultima mare glaciațiune, care a evoluat permanent ascendent prin cuceriri tehnice, culturale și morale proprii, moștenitor al evoluției populațiilor ce au locuit spațiul carpato-dunăreano-pontic în ultimele opt-zece milenii, din epoca pietrei până la traco-geto-daci, înaintașii săi direcți, *poporul român* a marcat consistent evoluția continentului european de-a lungul ultimelor două milenii de istorie.

Tabloul de ansamblu al evoluției istorice a românilor se încheagă din cunoașterea proceselor, evenimentelor, momentelor, personalităților proprii fiecărui loc în parte. În studiul de față prezint personalități buzoiene care au contribuit prin activitățile și creațiile lor, în Evul Mediu, la progresul Munteniei/Valahiei Mari în secolele XV-XVIII, proces asemănător în evoluția de ansamblu a celor trei Țări Române.

În Evul Mediu societatea românească de pe întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic s-a structurat în două clase sociale, diferențiate, în primul rând, prin suprafața de pământ pe care o deținea fiecare cap de familie: *boierii/majores terrae* – mari proprietari de moșii și *țărani/rustici* – mici proprietari de pământ, obligați la dări și slujbe față de stăpânii feudali. Dintre cei din prima categorie – boierii – unii au acaparat tot mai mult pământ formând o pătură de *mari boieri*, din rândul cărora erau aleși *dregătorii* – persoane care îndeplineau diferite funcții în stat, *marii*

¹ O bună abordare a problemei, la Alexandru Zub, *Discurs istoric și identitate națională la români în epoca modernă*, în *Zargidava. Revistă de istorie*, XV, Bacău, 2016, p. 196-201.

dregători fiind însărcinați cu coordonarea unor domenii sau servicii în slujba statului și a domnului, precum și membrii *Sfatului Țării* și ai *Divanului domnesc*; alții au rămas boieri de rând, dintre care erau recrutați *slujbașii mărunți/dregătorii de rând*. Boierii buzoieni, ca toți boierii din cele trei Țări Române, erau împărțiți după acest criteriu în trei stări, după numărul și mărimea satelor și moșiilor / ocinelor pe care le stăpâneau. Mulți dintre ei au ajuns dregători sau mari dregători în slujba domniei.

Pentru a face mai ușor de înțeles funcțiile și sarcinile pe care le-au îndeplinit unii dintre marii boieri buzoieni intrați în slujba Domniei în secolele XIV-XIX, reiau câteva informații generale despre organizarea și funcționarea Țărilor române de la apariția lor până la reformele introduse după 1830 prin Regulamentul Organic – prima colecție de legi care a dus la modernizarea statelor feudale românești și a pregătit unirea politică a Țării Românești cu Moldova, Mica Unire, realizată în două etape, la 5 și 24 ianuarie 1859, prin alegerea ca Domn în Moldova și Muntenia a aceleiași persoane – Alexandru Ioan I Cuza (1859-1866).

Țara Românească și Moldova au fost conduse, în Evul Mediu, de Domni Voievozi, care exercitau puterea deplină militară, politică, judecătorească, administrativă, nesupusă niciunui control. Domnul era *conducător autocrat*, exercita *suzeranitatea* asupra întregii țării în virtutea dreptului de *dominium eminens* – dreptul Domnului de a stăpâni pământul (domeniul funciar) întregii țări, avea *atribuții militare* – era conducătorul suprem al Oștirii, mobiliza Oastea cea Mare a Țării pe care o comanda în timp de război, lua *decizii politice* – hotăra pacea sau războiul, stabilea tratatele, alianțele și coalițiile Țării, hotăra în cauzele *juridice* – era judecător suprem, avea drept de viață și de moarte asupra supușilor săi, *conducea administrația* – era șeful marilor dregători prin care coordona toate serviciile Țării, numea și revoca toți marii dregători, dispunea de veniturile visteriei țării strânse din biruri, taxe, impozite, gloabe, haraci ș.a.

În cele două Țări române extracarpătice – Moldova și Muntenia/Țara Românească, Domnul era sprijinit în exercitarea atribuțiilor sale de *Sfatul Țării*, format din 12 mari boieri/*mari dregători* și de *Divanul domnesc*, format din dregători din cele trei clase de boieri. *Dregătorii* erau demnitari cu atribuții militare, administrative sau judecătorești, supuși total Domnului, ocupând un anumit loc în Sfat sau în Divan, după dregătoria sau rangul fiecăruia². Ei erau

² Pentru rolul și structura Sfatului domnesc vezi și Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu,

numiți și scoși din dregătorie după bunul plac al Domnului, care aprecia numai serviciile prestate de fiecare boier în diferite împrejurări. Slujbele acestea le asigurau marilor dregători și tuturor dregătorilor venituri consistente, privilegii deosebite, scutiri de taxe și impozite, putere și considerație.

Conducătorul țării se numea *Domn/Dominus* în Țara Românească și Moldova, *Dux* în Transilvania, nume pe care și l-au luat *Marii Voievozi* în momentul când au devenit independenți față de regalitatea maghiară: în Țara Românească Basarab I (1310-1352), după noiembrie 1330, când a câștigat lupta de la Posada împotriva lui Carol Robert de Anjou, iar în Moldova Bogdan I (1359-1365) în 1359, după ce l-a înlăturat de la conducerea „mărcii” de la Baia pe Balc (1359), urmașul lui Sas (1354-1359), care urmasa lui Dragoș (1352-1353) la conducerea *Mărcii* înființată de regele Ungariei la est de Carpați pentru a apăra Transilvania de tătari.

Domnul era șeful unei *monahii feudale*, ales pe viață dintre puțini candidați eligibili, la alegere trebuind să fie bărbat în integritate corporală, neînsemnat. Se considera că domnia vine de la Dumnezeu, ceea ce făcea *puterea domnului absolută* – el avea drept de viață și de moarte asupra supușilor, acorda moșii, sate și scutiri de dări, sechestra pe seama sa bunurile și averile boierilor „hicleni”/trădători, moșteneau averile boierilor decedați fără urmași, care deveneau bunurile sale proprii, exercita represalii, avea dreptul de a declara război și de a încheia pace, de a întreține relații cu alte state, de a încheia tratate de alianță, de a face legi, era *judecător suprem* / instanța supremă de judecată, hotărârile sale erau executorii, necontrolate sau cenzurate de vreo instanță, autoriza căsătoriile fetelor de boieri, pedepsea mezialanțele etc. La înscăunare, Domnul era „*uns*” cu mir de patriarhul Constantinopolului și de mitropolitul Țării, act prin care devenea reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, de unde derivă formula „*Io, ..., din mila lui Dumnezeu, domn*”, cu care erau investite hrisoavele emise de Cancelaria domnească, tratatele încheiate sau împuternicirile acordate. În calitate de *suzeran deplin*, domnul era dator să practice *viturile imperiale*: filantropia, generozitatea, cumpătarea, justiția. Domnul *patrona biserica*, numea mitropolitul și episcopii, folosea adesea în exercitarea atribuțiilor judecătorești, în anchete sau cercetări reprezentanți

coord., *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 438-440 și passim (mai departe O. Sachelarie, N Stoicescu, *Instituții feudale...*).

ai bisericii, care-i erau, astfel, îndatorați. Domnia se baza pe *contractul feudal* dintre domn și boierii din toate clasele sau stările, care-i jurau credință la înscăunare. Domnul avea dreptul de *dominium eminens* asupra întregului teritoriu al țării, pe care îl controla și administra prin dregători, reprezentanții săi personali³.

Domnul era și *voievod*, adică șef militar suprem, poziție pe care o deținea încă de la apariția primelor formațiuni prestatale românești, constituite asemănător în toate teritoriile locuite de români, prin uirea sub un singur sceptru a tuturor *voievodatelor*, *cnezatelor* și *țărilor* (formate pe structura vechilor uniunilor de triburi) existente în mileniul I și în primele secole ale mileniului II în spațiul carpato-dunăreano-pontic. În Transilvania, la sfârșitul secolului IX și în prima jumătate a secolului X, sunt cunoscute *voievodatele* conduse de Gelu, Glad și Menumorut, *voievozi* care aveau cetăți și armată formată din țărani liberi. Menumorut se considera vasal Împăratului din Bizanț, de la care spunea că a primit coroana și pământul pe care îl stăpânea și îl apăra.

În Țara Românească voievodatele, cnezatele și țăările au fost la fel de vechi, chiar dacă prima lor mențiune datează din anul 1247, când, în *Diploma cavalerilor ioaniți*, sunt menționate cnezatele lui Ioan și Farcaș, Țara Severinului, voievodatele lui Litovoi și Seneslau, toate considerate vasale regelui Ungariei, angrenate atunci în lupte cu tătarii, după marea invazie a acestora din anul 1241. În 1243 Voievodul Litovoi se răzvrătește împotriva vasalității față de regele Ungariei, este învins și cade în luptă, dar este înlocuit la conducerea voievodatului de fratele său Bărbat, care, capturat de maghiari, se răscumpără cu o sumă mare de bani, ceea ce ne arată cât era de bogat și de puternic. În 1299, la moartea lui Nogai, marele han al tătarilor, voievodatele românești de la sud de Carpați se unesc treptat și, sub Basarab I (1310-1352), fiul lui Tihomir și nepotul lui Toxabă și Talabă, înființează *statul feudal Țara Românească*; după lupta de la Posada, din 9-12 noiembrie 1330, *statul feudal Țara Românească devine independent*.

În Moldova s-au format voievodate și țări – Țara Vrancei, Țara Brodniciilor sau a Berladnicilor etc. –, din vremuri imposibil de precizat, dar existau la începutul secolului al XIV-lea, fiind menționate la 1307-1308 de Ottokar de Stiria în **Cronica rimată**, în care relatează că Otto de Bavaria, un conducător german, luat prizonier de *voievodul Transilvaniei*, este trimis

³ Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p.168-172.

peste munți în Moldova la un *voievod valah, domn/herr* peste ceilalți voievozi. Între 1347 și 1353 regele Ungariei înființează „marca” de la Baia, numindu-l șef pe Dragoș, un *voievod* din Maramureș, urmat de fiul său, Sas și de nepotul său, Balc. În 1359 Bogdan, alt *voievod* din Maramureș, aflat în conflict cu regele Ungariei – arătat ca „necredincios” încă din 1343 – trece în Moldova, ocupă marca de la Baia și, cu sprijinul populației locale românești, se proclamă *voievod și domn independent*.⁴

Sfatul Țării și Divanul domnesc, în Moldova și Țara Românească, erau consilii formate din reprezentanții marii boierimi și din alți boieri, care, alături de domn, luau parte la conducerea țării, împreună cu alți dregători. Diferite ca structură, *Sfatul Țării și Divanul domnesc* erau principalele instituții care îl ajutau pe domn în rezolvarea tuturor problemelor de politică internă și externă. Ca reprezentant al boierimii mari și mici, *Divanul domnesc* avea grijă ca domnul să conducă țara în conformitate cu interesele acestei clase, ori de câte ori Domnul se abătea de la această linie membri Divanului intrau în conflict cu acesta și nu rareori au reușit să înlăture de pe tronul Țării, fie prin plângeri la Înalta Poartă, fie prin crimă, pe cel „neascultător”.

În Țara Românească, în secolele XVI-XVII, *Sfatul Țării* avea 12 membri, principalii dregători fiind: marele ban (al Craiovei), marele logofăt, marele vornic, marele spătar, marele vistiernic, marele paharnic, marele comis, marele stolnic, marele postelnic, marele clucer, marele sluger și marele pitar. În Moldova, în aceeași perioadă, *Sfatul domnesc* era format din 8 mari dregători: marele logofăt, vornicul Țării de Jos, vornicul Țării de Sus, marele hatman, marele postelnic, marele spătar, marele paharnic, marele vistiernic, completat cu mitropolitul și cei trei episcopi, în total tot 12 membri. Tot mari dregători erau și serdarul, aga, șetrarul, portarul, armașul. Cei 12 mari dregători, membri ai Sfatului, erau considerați sfetnici de taină ai Domnului, ceilalți erau boieri sau dregători de divan.

Divanul domnesc al Țării Românești era format din membri Sfatului Țării, alți mari dregători, foști mari dregători, dregători de treapta a II-a și a III-a, ajungând la 48 de membri, toți numiți *boieri de divan*. La ședințele Sfatului Țării sau ale Divanului domnesc participau patriarhii bisericii ortodoxe din Constantinopol când se aflau în Țară, mitropoliții și episcopii Bisericii române.

⁴ Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 168-172, 508-510.

Atribuțiile Divanului domnesc erau consultative și se exercitau în deomeniile; **a. politice:** de politică externă – alianțe, tratate de pace, declararea războiului; și politică internă, mai ales în domeniul financiar – supravegherea vistieriei, aprobarea înființării de noi dări; veghea organizarea bisericii, înființarea de mitropolii sau episcopii, mutarea acestor instituții, închinarea mănăstirilor, patrona alegerea mitropolitului împreună cu sfatul de obște etc.; **b. administrative;** **c. judecătorești** – judeca împreună cu domnul, care îl consulta, dar hotărârea o lua domnul singur. Domnul judeca singur faptele de hiclenie/trădare și în cazurile fără dezbatere contradictorii – *jurisdicția grațioasă*. În secolul XVIII, când Domnul lipsea din scaun, adesea din cauza ocupațiilor străine, Divanul devine instituție a statului, se crează departamentele judecătorești, iar Divanul se împarte în *divanul împlinitor*, format din boierii veliți (mari), și *divanul judecătoresc*. Când divanul se ocupa cu probleme administrative era numit „*obșteasca adunare a boierilor*”. *Regulamentul Organic*, aplicat din ianuarie 1831 în Țara Românească și din septembrie 1832 în Moldova, a consacrat „Înaltul Divan” în Țara Românească și „Divanul Domnesc” în Moldova, ca instanță judecătorească supremă, ambele fiind prezidate de domn. În paralel, în secolele XVI-XVIII, a funcționat Divanul Craiovei, format din 4, ulterior din 5 boieri⁵, condus de marele ban sau de înlocuitorul acestuia.

De-a lungul secolelor, dintre boierii buzoieni unii au ajuns dregători sau mari dregători, membri în Sfatul țării sau în Divanul domnesc, mulți ajungând sfetnici de încredere ai domnilor pe care i-au slujit, au îndeplinit slujbe oficiale sau de taină, au contribuit la rezolvarea unor situații importante pentru Domn și pentru Țară, înscriindu-și numele în Cartea de Onoare a Țării. Despre unii dintre ei am scris în studiile dedicate lui Constantin Brâncoveanu sau Doamnei Neaga, despre alții scriu aici.

În secolul al XV-lea între dregătorii domnești, primul menționat în ordine cronologică, este *Radu al lui Sahac*; în privilegiul dat de Mircea cel Bătrân la 6 august 1413 i se spune Radu, frate cu Sahac⁶; dar în privilegiul din 17 mai 1421 este numit Radu al lui Sahac⁷. Acest dregător apare fără titlu, între martori, în

⁵ Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 438-440.

⁶ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul în secolele XV și XVI*, vol. I, București, 1905, p. 6.

⁷ I. Bogdan, *op.cit.*, p. 10, 13; G.D. Florescu, *Divanele domnești din Țara Românească, I (1389-1495)*, București, 1943, p. 139; idem, *Divane domnești din Muntenia din sec. al XV-lea. Dregători și boieri, 1389-1496. Culese și adnotate de...*, București, 1927, unde

documentele din 6 august 1413, 17 mai 1421 și 10 noiembrie 1424. Căsătorit cu jupanița Stana, Radu al lui Sahac a avut 3 fii: Sahac, Cazan logofăt și Radu⁸.

Acest Sahac, tatăl lui Radu, sau alt înaintaș al lor, *a întemeiat satul Săhăteni* din județul Buzău, pomenit însă mult mai târziu, la 16 martie 1520, într-un document emis de Neagoe Basarab voievod (23 ian. 1512-15 sept. 1521), prin care domnul întărește boierilor „...jupan *Căzan paharnic*⁹ și cu fratele său Sahat și cu fiii lor, câți le va da Dumnezeu, ca să le fie satele, anume *Grecii* [azi Greceanca, comuna Breaza, județul Buzău] și *Săhăteanii* și Tătărăii toți și Bonțeștii toți și Răzvadul [în Dâmbovița] și țiganii câți sunt, *pentru că le sunt veche și dreaptă ocină*¹⁰ și *dedină încă din zilele lui Vlad voievod cel Bun și din zilele bătrânului Vladislav voievod...*

Și eu, Manea, am scris în scaunul Târgoviște, luna martie 16 zile, în anul 7028/1520”¹¹.

Cazan sau *Căzan*, fiul lui jupan Radu și al jupaniței Stana, frate cu Radu și Sahac, apare ca stolnic/*mare stolnic*¹² într-un document din 30 ianuarie

crede că este același personaj cu Radu, fratele lui Cazan; v. și N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, secolele XIV-XVII*, p. 24 (mai departe N. Stoicescu, *Dicționar...*).

⁸ La 1445 existau 3 boieri cu numele de Radu, membri în Sfăt: Radu al lui Borcea, Radu vistiernic și Radu comis; G.D. Florescu, *Divanele...*, p. 139; *Documente privind Istoria României, B. Țara Românească, sec. XIII-XV*, p. 116 (mai departe DIR, B.Ț.R.)

⁹ *Paharnic, marele paharnic* – mare dregător, avea grijă de băutura domnului, de aprovizionarea pivnițelor domnești cât și, mai ales, ca băutura domnului să nu fie otrăvită – lua „credința”, adică gusta băutura domnului înainte să o ofere acestuia. Mai târziu administra viile domnești, percepea dijma vinului cuvenită domnului, judeca pricinile privind viile, comanda cetele de păhărnice, comanda roșii/roșiorii sau curtenii. Avea ca subalterni al II-lea paharnic, pivnicerul, cuparul. Marele paharnic servea pe domn la masă numai în zilele de sărbătoare. Făcea parte din Sfatul domnesc, fiind al șaselea mare dregător. Avea venituri importante din plocoane, păhărnicia – dare în bani cuvenită domniei de la cârciumile din orașe și o mare cantitate de vin, 1000 de vedre, de la proprietarii de vii. V. și Ov. Sachelarie, N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 350.

¹⁰ *Ocină* – moșie, dedină, baștină – proprietate agricolă strămoșească imună, stăpânire permanentă particulară, pământ moștenit din generație în generație, din moși-stămoși, proprietate ereditară veșnică. V. și O. Sachelarie, N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 336.

¹¹ *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, veac XVI, vol. II, București, 1972*, p. 369-371 (mai departe DRH, B.Ț.R.).

¹² *Stolnicul, marele stolnic* era mare dregător, membru al Sfatului domnesc; el se îngrijea de masa domnului (stol = masă, în slavonă), servea personal la mesele oficiale, gustând mâncărurile ca garanție că nu sunt otrăvite; era mai mare peste bucătăria curții și șeful marelui *șufar/bucătar*. El aproviziona curtea cu pește, carnea fiind în grija slugerului. Avea ca subalterni

1431 și ca logofăt/*mare logofăt*¹³ în documente din perioada 17 noiembrie 1431-25 iunie 1436, 7 august 1445, 2 ianuarie 1451, 28 martie 1451.

Cazan sau Căzan este *unul din primii mari dregători domnești* ridicați dintre boierii buzoieni în secolul XV, deschizător de drum pentru cei ce vor veni după el.

Cazan al lui Sahac este alt mare dregător care apare în documente din 1 august 1451, 4 octombrie 1453, 15 aprilie 1456, 16 aprilie 1457, 12 noiembrie 1463, 30 mai 1464, 12 august 1464, 8 iunie 1466, 25 ianuarie 1471, 16 septembrie 1473 fără titlu. În documente din perioada 5 martie 1458, 10 februarie 1461, 10 iulie 1464, 17 ianuarie 1467, 1 iunie 1475, 4 iulie 1476, 3 iunie 1478, 9 septembrie 1478 apare ca logofăt/*mare logofăt*; între 7 noiembrie 1480-iunie 1481 apare ca *vornic*, iar la 13 iulie 1482 *vel [mare] vornic*¹⁴.

al II-lea stolnic, marele șufar, stolnici sau stolnicei, care strângeau dijma de pește din bălțile Dunării și serveau la masa domnului, grădinari. Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 456

¹³ *Logofătul, marele logofăt, cancellarius sau supremus cancellarius* era mare dregător, membru al Sfătului domnesc, în Moldova primul boier după domn, în Ț.R. după ban și vornic; era șeful Cancelariei domnești, avea în grijă redactarea hotărârilor luate de domn și de sfatul domnesc, păstra pecetea domnului – marele sigiliu domnesc, cu care întărea actele internaționale sau hrisoavele solemne; pe documentele eminate din cancelaria domnească – hrisoave simple se aplica pecetea mijlocie, iar pe cărțile de judecată sau pe scrisorile domnești se aplica pecetea mică; pecetea era dovada autenticității documentului. În sec. XVI și XVII, de obicei, era și ispravnicul documentului, cel însărcinat cu executarea lui. Avea doi subalterni: al doilea și al treilea logofăt și mai mulți slujbași ai cancelariei – dieci și grămăticii, care cunoșteau câte o limbă: greacă, slavă, turcă, germană, italiană etc. În sec. XV ocupa deja locul trei în ierarhia Sfătului domnesc. Marele logofăt avea competențe speciale în procesele de stăpânire de pământ și de hotărnicii. Aplica și încasa amenzi.

Logofătul de visterie era secretar al visteriei domnești; erau cel mult trei, țineau socotelile visteriei, fiind socotiți mai sus decât logofeții de cancelarie.

Logofătul de obiceiuri era dregător cu atribuții de maestru de ceremonii; funcția a fost înființată de Al. Ipsilanti la 20 iulie 1797; făcea parte dintre boierii veliți (mari), și avea trei subalterni.

Logofătul de taină era secretarul particular al domnului.

Logofătul de divan era dregătorul care citea în divan actele pricinilor, comunica în scris rezoluțiile și întăririle domnești; era sfetnic intim al domnului, citindu-i acestuia, seara, hârtiile proceselor programate a doua zi.

Logofătul simplu era scriitor de cancelarie. Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 277-279; N. Stoicescu, *Dicționar ...*, p. 16.

¹⁴ *Vornicul, marele vornic* – mare dregător, membru al Sfătului domnesc, conducător al curții domnești „mai marele curții domnești”, având drept de judecată asupra întregii țări, cu excepția Olteniei. În Moldova avea importante atribuții cu caracter militar, fiind primul

În această vreme în documente apar cel puțin trei Cazan: Cazan al lui Sahat, Cazan Crețul și Cazan Bilbaneș, amintiți împreună ca martori ai Sfatului, uneori în același document¹⁵. Unul dintre ei este fost logofăt, iar altul vistiernic, dar nu se precizează care dintre ei ce dregătorie ocupa. Coroborând informațiile, rezultă că logofăt era Cazan al lui Sahat.

Acești mari dregători sunt reprezentanți ai unei familii de mari boieri, cu moșii în județul Buzău și în alte județe, care au ocupat funcții și mari demnități într-o perioadă grea pentru Țara Românească, a cărei independență statală era amenințată de turci și de tătari.

Cristian din Stăncești este un alt mare dregător buzoian care a fost *postelnic*¹⁶ între 12 decembrie 1471-28 iulie 1472 (împreună cu un

mare dregător în Sfat. Numele este purtat și de alți dregători: *vornic de aprozi* (de divan – paznici la palat, curieri, executori de porunci; aprozi de târg – subalterni ai marelui vornic; toți vornicii de aprozi erau înarmați și organizați militarmente, comandați de un vătaf de aprozi, ajutat de un ceauș); *vornic de poartă* – ei selectau pricinile de judecată și fixau termenele de înfățișare; *vornic de sat* sau *vornicel*. Inițial, vornicia era o dregătorie militară, vornicul fiind comandantul curții întărite/fortificate a unui boier. Ulterior, principalele atribuții erau judecătorești – inițial marele vornic judeca Curtea, mai târziu toată țara (cu excepția Olteniei, unde judeca marele ban), fiind numit și marele judecător al curții sau *judex et palatinus curie nostre*. În competența sa intrau cauze civile și penale, acestea având preponderență: moarte de om, tâlhării, hoții/furturi mari, curvia, putând da pedeapsa cu moartea sau alte pedepse grele. Avea la dispoziție un logofăt. La 1716 C. Mavrocordat crează două funcții de vornici: a. marele vornic al Țării de Sus – județele Olt, Argeș, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Dâmbovița; b. marele vornic al Țării de Jos: județele Buzău, Rm. Sărat, Săcuieni, Prahova, Muscel și Ialomița. Avea ca subalterni: vornicul al II-lea, vorniceii din județe care judecau și globeau pricini mici: hoții, curvii, gâlcevi, strângeau vitele de pripas, primeau colacul – daruri și plocioane în pâine, vin, păsări, oi, vite sau cai, încasau gloabele (amenzile) de la cei ce stricau recoltele. Marele vornic numea vătafii de plai care aveau atribuții fiscale – strângeau birurile și taxele, judecătorești, administrative și, probabil, militare. Pentru prinderea ucigașilor, tâlharilor și hoților marele vornic avea la dispoziție vornici, globnici, deșugubinari. Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale... Dicționar*, p. 511-512; N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 16.

¹⁵ **DIR**, XIII-XV, p. 126; 162; **DRH**, I, indice.

¹⁶ *Marele postelnic*, stratornic, *cubicularius* – dregător de curte, membru în Sfatul domnesc, care avea în grijă patul domnului, odaia de culcare a domnului, era „paznicul iatacului domnesc”; el intra oricând la domn, pregătea audiențele trimișilor străini la domn, motiv pentru care trebuia să cunoască limbi străine, era „tâlmaci de limbi străine”. Mijlocea între domn și dregători, primind de la cei din urmă bani sau ocine, avea dreptul de a judeca pe curteni, răspundea de protocolul curții. La începutul fiecărui an chema dregătorii numiți în funcții și le înmâna caftanul, primind taxe și daruri de la aceștia. Mai târziu a devenit un fel de ministru al treburilor din afară: ținea corespondența domnului cu Poarta și cu pașalele

Drăghici); *mare medelnicer*¹⁷ la 16 septembrie 1473; *mare vornic* între 7 ianuarie 1473-7 septembrie 1475; fost vornic între 4 februarie 1488-13 decembrie 1500; fost vornic, *ispravnic*¹⁸ la 26 iunie 1498; fost vornic și fără titlu între 24 mai 1501-20 iunie 1507. A fost căsătorit cu fiica lui Stănilă al lui Vlasie, vornic în 1475. La 3 aprilie 1571 sunt amintiți ca nepoți ai vornicului Cristian din Stăncești: Dragomir *postelnic*, Cristian *spătar*¹⁹,

din serhaturi (provincii otomane) și cu alte state. Avea subalterni postelnicei. Era un titlu onorific răspândit, fiind purtat de fiii de boieri de mici. Vezi și O. Sachelarie, N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 371-372.

¹⁷ *Medelnicerul* era dregătorul care trebuia să toarne apă Domnului când se spăla pe mâini înainte de masă; numele vine de la ligheanul în care se spăla Domnul, numit „medelniță”. Era ajutat de medelnicerul al II-lea și de 3-4 medelniceri, care puneau masa domnului și serveau la masă în fiecare zi și se ocupau de ospețele domnești organizate cu diferite ocazii. Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 291-292.

¹⁸ *Ispravnic* – dregătorul desemnat de domn să aducă la îndeplinire o poruncă a sa. În secolul XVIII se numește câte un ispravnic în fiecare județ, mai târziu câte doi; erau subordonați marelui vistier. Exercitau atribuții judiciare și administrative, fiind adevărați stăpâni ai ținuturilor pe care le conduceau. Săvârșeau grave abuzuri, din care realizau venituri uriașe: 30.000-50.000 de piaștri pe an. Ispravnicatele au funcționat până la aplicarea Regulamentului Organic, în 1831 în Țara Românească și în 1832 în Moldova.

¹⁹ *Marele spătar*, *spatharius* – dregător la curtea domnească, care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului, iar pe câmpul de luptă era unul dintre comandanții oștirii. Marele spătar era comandant suprem al oștilor țării în lipsa domnului sau, în prezența domnului, comandantul cavaleriei. Avea subalterni spătarul II și sp. III, baș – bulucbașa, căpitanul de lefegii și mai mulți spătărei. Cu timpul a primit atribuții de poliție și de justiție penală, precum și judecarea pricinilor din mahalalele Bucureștiului privitoare la furt, adulter, bătaie, injurii, beție; el elibera „pusușuri”/pașapoarte sau „răvașe de trecere” și avea grijă de poliția capitalei, organiza paza tuturor marginilor/mahalalelor capitalei, asigura curățenia podurilor (străzile podite cu lemn) din București. La 1802 spătarul II încasa *vădrăritul* – dare asupra vinului (2 bani de vadră de vin în 1705, 8 bani la 1763 și 12 bani în 1795, în Moldova), iar în T.R., din județele Buzău și Rm. Sărat „după obicei” câte 50 bani de fiecare om care cultiva viță de vie plus o vadră de vin de butea ce se vindea și 45 de bani de tocitoarea de tescovină ce se vindea, precum și *gărdurăritul* – un complex de dări și gloabe impuse viilor din regiunea dealurilor – Buzău, Rm. Sărat, Săcuieni, plătite pentru lipsa gardurilor, pârleazuri stricate și neastupate, groapa cu boștinile, pivnițe, tocitori, stricăciuni făcute de vite, gropi de rachiu, vracnițe deschise, buțile vândute pe dealuri, furțișaguri, sfăzi, curvii etc. *Gărdurarii* erau cei ce aplicau și strângeau aceste taxe, cu ajutorul ispravnicilor, căpitanilor din târguri, părcălabilor, altor slugi domnești și boierești. Aveau în subordine scăunași orânduiri de popor. *Gărdurăritul* era plătit toți proprietarii și cultivatorii de vii din regiunile amintite, cu excepția celor 12 boieri din Sfât. Venitul *gărdurăritului* din județele Buzău și Rm. Sărat revenea spătarului al doilea, iar cel din județul Săcuieni vel armașului. *Gărdurăritul* a fost desființat la 26 iunie 1831, odată cu

Drăghici al lui Negre (?) *postelnic*²⁰.

Dragomir Izvoranu (din Izvoranu pe valea Nișcovului?) era *mare stolnic* între 14 aprilie 1496-1 noiembrie 1508. El a fost solul lui Radu cel Mare (8/15 sept. 1495-apr. 1508) la brașoveni, numit de domn vlastelin (prim-sfetnic) și dregător; la 21 ianuarie 1518 era *stolnic, ispravnic*. Apare când cu numele de Dragomir, când cu acela de Izvoranu, alteori ca Dragomir Izvoranu²¹. A avut un fiu, Badea Aiaz Izvoranu, ajuns și el mare postelnic.

Slujba la domnie nu era niciodată ușoară, adesea presupunea asumarea unor riscuri însemnate, în special când dregătorii erau trimiși cu misiuni în străinătate ori li se încredințau slujbe care presupuneau încasarea de taxe, impozite sau alte „tentații”, când orice greșală atrăgea pedepse grele, trădarea era pedepsită cu moartea prin decapitare și adesea cu confiscarea tuturor averilor. În ciuda acestor „primejdii”, se găseau întotdeauna pretendenți la ocuparea oricărei dregătorii, de la cele mai puțin importante până la marile dregătorii, pentru care candidații plăteau sume importante; dar știau că odată ajunși într-o dregătorie vor avea parte de bogăție, de putere, de considerație etc. Exista, cred, o fascinație a dregătoriei, ceea ce ar explica încercarea oricărui boier, mai mare sau mai mic, de a accede la o asemenea slujbă.

Mihnea din Bădeni (sat din fostul județ Saac Săcuieni; azi în com Breza, jud. Buzău), vâtaf²² la 3 ianuarie 1520, șătrar²³ și ispravnic la 3

abolirea vinăriciului. Vinăriciul – darea pe vin, prima dintre dările care grevau viticultura, și părpăritul, pogonăritul, cotăritul, gârdurăritul, poclonul de nume, pârclăbia, mortasipia, datul din vin. Vinăriciul avea două forme: domnesc – din zece vedre una sau 4 bani de vadră, și boieresc – o vadră din zece sau una din douăzeci de vedre. Vinăriciul domnesc se încasa prin vinăriceri. Huzmetul (venitul) vinăriciului s-a desființat în iunie 1831. Vezi și O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 501-502.

²⁰ *DIR*, XVI, 4, p. 10; vezi și N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 17, 25.

²¹ *DIR*, XVI, 1, p. 45; vezi și N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 20.

²² *Vătaf*, *marele vâtaf* – dregător de ținut sau de județ cu atribuții fiscale, administrative, judecătorești și militare. Erau numiți și stegari, ceea ce poate să fi însemnat că erau comandanți steagurilor de roșiori și dorobanți din teritoriile pe care le conduceau, asemenea pârclăbilor din ținuturile de margine. Vătaful de plai comanda un grup de plăieși pentru apărarea plaiului de hoți, de tâlhari, de hoții de animale, mai ales hoții de cai, judeca gâlcelele mici, încasa vămile, controla intrarea și ieșirea mărfurilor din țară. Adesea se pretau la grave abuzuri. Din a doua jumătate a secolului XVII erau conducători de ceată: vâtaf de comiși, de păhărnice, de stolnici, de pitari, de tălmaci, de beizadele, de călărași, de dorobanți, de țigani domnești, de croitori, de cărauși sau harabagii. Asigurau poliția și ordinea în ținuturile unde lucrau, urmăreau și prindeau hoții, pe cei fugiți de bir, rumânii

noiembrie același an, mare postelnic între 23 octombrie-17 decembrie 1525, postelnic și ispravnic la 19 mai 1526, mare postelnic între 10 septembrie 1527 și 10 noiembrie 1528, fost postelnic la 23 noiembrie 1535, vistiernic²⁴ la 16 februarie 1536. Era fiul unui Vlad spătar²⁵, din neamul lui Vlad Călugărul²⁶, și al jupaniței Stana. Ștefan Greceanu spune că era nepotul lui Vlad, fiul fratelui acestuia, Frăcea²⁷ cu moșii în Bădeni. Era cumnat cu Balaur, mare logofăr, căsătorit cu Anca, sora lui Mihnea²⁸. A avut doi frați – Radu și Vlad, o soră, Anca, patru fii: Vlad, Udriște, Badea postelnic și Preda și două fiice: Stana și Caplea, cea din urmă căsătorită cu Neagoe stolnicul din Pâtârlagele, cu care a avut fiu pe Mihalcea din Pâtârlagele, capul familiei Cândescu-Mihălcescu²⁹.

dependenți fugiți din satele supuse. Participau la hotărnicii, eliberau zapise de vânzări și cumpărări, judecau diverse pricini. Marele vâtaf scotea satele la muncă în folosul domniei, lua cai de olac (de ștafetă, de poștă, de menzil), vindea averile celor fugiți de bir, sumele încasate intrând în visterie. Exista un vâtaf de Divan, care convoca marii dregători la porunca domnului și un vâtaf de aprozi care urmărea executarea hotărârilor Divanului. V. și O. Sachelarie, N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 495-496.

²³ *Șătrar* – dregător cu atribuții militare, care în timp de război păzea corturile domnului; apare la începutul secolului XVI, menționat ca ultimul dintre dregători, dar din secolul al XVII-lea devine mai important. Se îngrijea de stabilirea și amenajarea cantonamentelor oștirii pe timp de război, de amplasarea tunurilor și de apărarea taberelor. Locurile alese pentru organizarea taberelor trebuia să se afle la distanță între ele de o zi de marș la viteza de înaintare a pedestrașilor, să fie pe direcția de deplasare a trupelor spre front, să dispună de surse de apă, de puncte de observare a terenului din jur etc. Uneori șătrarul primea împuterniciri administrativ – militare. Șătrarul și oamenii de sub comanda lui asigurau, prin achiziții sau rechiziții, hrana pentru ostași aflați în marș, fânul pentru caii comandașilor și cei folosiți la transportul bagajelor trupelor, corturi, care etc. V. și O. Sachelarie, N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 463.

²⁴ *Vistier*, mare vistier, vistiernic, *thesaurarius* – mare dregător care avea în grija sa tezaurul țării, repartizarea și încasarea dărilor, strângea veniturile țării, procura și păstra obiecte de lux vestimentar – blănuri, stofe, mătăsuri etc. – pentru uzul domnului și pentru daruri de protocol. Mai târziu el numea și controla ispravnicii ținuturilor și pe sameșii (casierii) fiecărui ținut, care plăteau sume importante la numire; prin ei controla întreaga administrație a țării. Avea în subordinea pe al II-lea și al III-lea vistier și logofeții de visterie, iar din sec. XVII, în județe erau cete de vistiernice, organizate militarmente, sub comanda unui căpitan. Vezi și O. Sachelarie, N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 502-503.

²⁵ **DIR**, B.Ț.R., veac XVI, vol. II, p. 195.

²⁶ Fratele lui Vlad Țepeș și domn între sept.-16 nov. 1481; 23 mart. 1482.-sept. 1495.

²⁷ Ștefan D. Greceanu, **Genealogiile documentate ale familiilor boierești**, vol. I, București, 1913, p. 68.

²⁸ **DIR**, B.Ț.R., veac XVI, vol. II, doc. din 16 febr. 1536, p. 200.

²⁹ **DIR**, B.Ț.R., veac XVI, vol. III, p. 382

Balaur (din Bădeni?), căsătorit cu Anca, sora lui Mihnea vistiernic din Bădeni³⁰, era logofăt II³¹ și ispravnic între 4 aprilie 1523-19 iulie 1527. A participat la luptele lui Radu de la Afumați³² cu turcii, fiind unul din slujitorii de încredere ai Domnului, care, pentru „credincioasă slujbă”, îl face mare logofăt, dregătorie înaltă pe care o îndeplinește între 21 aprilie-6 iunie 1528. A avut trei fii: Radu, Mihnea pârcălab³³ și Bălaur. Moare înainte de 14 februarie 1536³⁴. Într-un document din 16 octombrie 1569³⁵ se spune că Bălaur medelnicer a fost tăiat de Mircea Ciobanul, iar urmașii săi au pribegit, dar documentul nu pare a se referi la acest Balaur (din Bădeni?), care nu apare în documente ca medelnicer³⁶.

Dar, un hrisov emis de voievodul Radu de la Afumați în perioada dintre 1523-1528, întărește „slugilor și boierilor domniei mele *jupanului Balaur logofăt și soției lui Anca și cu fiii lor*,..., ca să le fie la *Bădeni* partea *Zorească* toată, care se numește a lui Mihnea cu frații săi, pe care a cumpărat-o de la Zorea; și partea Buzeștilor toată, pentru că au cumpărat-o de la Zorești și de la Prunceea, pentru 500 aspri și pentru 25 oi; și partea lui Prunceea toată, cât se va alege din *Bădeni* pentru că *a pierdut-o Prunceea cu rea hiclenie* [trădare] față de domnia mea. Iar din acea parte a lui Prunceea, o parte a fost pusă zălog la Boldea, pentru 1.000 aspri, iar jupan Bălan

³⁰ Șt.D. Greceanu, op.cit., I, p. 68 și G.D. Florescu, *Divanele domnești din Ț.R.*, I, 1389-1495, Buc., 1943, p. 334; *DIR*, B.Ț.R., veac XVI, vol. I, p. 179; *ibidem*, II, p. 200.

³¹ Al doilea subaltern al marelui logofăt; împreună cu al treilea logofăt și mai mulți slujbași ai cancelariei: dieci și grămăticii, care cunoșteau câte o limbă: greacă, slavă, turcă, germană, italiană etc. redactau documentele de Cancelarie.

³² Domn între 3 febr.-apr.; sf. iun.-înc. aug. 1522; oct. 1522-11 iun. 1523; 19/24 ian.-mai 1524; sept. 1524-dec. 1525; sf. 1525-2 ian. 1529.

³³ *Pârcălab* – *capitaneus sau castellanus*, comandant de cetate. În sec. XV-XVII era o dregătorie însemnată. În sec. XVIII, decăzând cetățile, decade și dregătoria. În a doua jumătate a sec. XVII s-au numit pîrcălabi la toate târgurile, cetățile și orașele. În sec. XVIII, pîrcălabii devin ispravnici de ținuturi. În ținuturile de margine, pîrcălabul era numit staroste. În afară de atribuțiile militare, pîrcălabii au avut atribuții judecătorești și administrative încă din sec. XV, când, în cetățile pe care le comandau, puterea lor era asemănătoare cu cea a domnului. În sec. XVII veniturile lor proveneau și din „gloaba pîrcălăbească”, amenzi încasate de la răufăcătorii pe care îi prindeau. Din sec. XVII, fiecare sat avea un pîrcălab, numit de ispravniciei de județ; pîrcălabul de sat era un fel de primar, cu atribuții judecătorești și administrative. Dregătoria a existat și în Transilvania, în orașe și sate.

³⁴ *DIR*, XVI/II, p. 200.

³⁵ *DIR*, XVI/3, p. 332.

³⁶ V. și N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 31.

[Balaure?] i-au plătit-o lui Boldea, ca să-i fie lui ocină.

Și iarăși să le fie la *Bădeni* o parte din *partea zorească*,... Și să le fie la Pătârlage partea lui Mihnea postelnic și a fraților lui, oricât se va alege și Crivina toată, în fața Poenii lui Gâltea, cu tot hotarul și din sus și din jos și în toate părțile, cât ține de acea ocină, pentru că a cumpărat jupan Balaure logofăt de la Sibiu vornic și de la jupanița lui Stana pentru 1.800 aspri. Și *Predealul* tot, care este pe *ocina Bădenească* și cu tot hotarul.

Și Ațigani... Și iar să fie un Ațigan. Și iarăși să fie o Ațigancă.

După aceea, a venit jupan Bălaure și soția lui Anca în fața domniei mele de s-au întocmit peste aceste toate mai sus zise ocine și Ațigani, ca oricăruia dintre dânșii i se va întâmpla mai înainte moarte, iar cu averile, satele și Ațigani nimeni să nu aibă amestec și să fie celor rămași dintrânșii și fiilor lor...

De aceea, le-am dat domnia mea jupanului Balaure logofăt și jupaniței lui Anca ca să le fie ocină și de ohabă lor și fiilor lor și...

Iată și blestem pune domnia mea..."³⁷ se referă direct la Balaure logofăt din Bădeni.

Preda din Rumceni, fiul lui Neagoe, fratele Doamnei Neaga, soția lui Mihnea al II-lea Turcitul (27/28 sept. 1577-iulie 1583; 16 aprilie 1585-19 mai 1591). Era fiul Stanei din Cislău și al lui Radu postelnic; a fost căsătorit cu fiica lui Dan, mare vornic, după părerea lui Dan Pleșia; G.D. Florescu susține însă că soția sa a fost Maria, fiica lui Drăgușin din Hotărani și a fiicei lui Dan, mare vornic³⁸. Este mare stolnic între 26 ianuarie 1601 și 2 februarie 1602, perioada de sfârșit a domniei lui Mihai Viteazul (septembrie 1593-9 august 1601). Fiica sa, Elisafra, s-a căsătorit cu Preda, mare armaș³⁹.

Andronic Cantacuzino, fiul lui Mihai Cantacuzino Șeitaoglu; întemnițat de sultan împreună cu tatăl său (ucis în 1578), scapă din închisoare și se refugiază în Țara Românească, împreună cu fratele său Iane, cumpără moșii și alte proprietăți ajungând între marii boieri ai Țării. A avut acces la mari dregătorii: mare vistiernic între 1 iunie 1591-15 iulie 1592. L-a sprijinit pe Mihai Viteazul, nepot de la fratele său Iane, să urce pe tronul Țării Românești⁴⁰, iar noul Domn l-a răsplătit pentru sprijin făcându-l

³⁷ DIR, B.Ț.Rom., veac XVI, vol. I, p. 178-179.

³⁸ G.D. Florescu, *Ceva despre câteva neamuri boierești oltenești înrudite între ele în veacul al XVII-lea*, Buc., 1944, p. 161.

³⁹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 233.

⁴⁰ Într-o scrisoare pe care o adresează domnului Moldovei Petru Șchiopul, Andronic

*mare ban*⁴¹ de Buzău, la 10 nov. 1593, primul ban al nou înființatei bănii, slujbă pe care o îndeplinește până în 1595; vistiernic în 1596-1598. În 1598 semnează alături de marii boieri jurământul de credință al lui Mihai Viteazul către împăratul Rudolf al II-lea, iar în 1599 este între martorii tratatului cu Andrei Bathory. Este mare vistier al lui Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, între 28 dec. 1599-9 iulie 1600. În vara lui 1600 este lăsat de Mihai Viteazul, împreună cu alți trei boieri, „să ție” Moldova, iar în toamna aceluiași an este trimis ca sol al domnitorului la turcii de la Giurgiu. La 8 septembrie 1601 era trecut primul între boierii care urmau să primescă scrisori de la imperiali⁴². A fost căsătorit cu Irina, fiica lui Iacob Ralli, cu care a avut trei fii: Constantin, mare postelnic al lui Matei Basarab (1632-1654); Toma și Iordache, mari dregători în Moldova, unde pun bazele unei familii de mari dregători. Este ctitorul mănăstirii Banu din Buzău, cu biserica Buna Vestire, ridicată la 1571, înainte de a ajunge ban, numele ctitoriei fiind dat de buzoieni după 1593.

Și în secolul XVII, ca și în cele anterioare, din rândul boierilor buzoieni s-au ridicat dregători sau mari dregători, care au îndeplinit cu onoare slujbe oficiale sau misiuni de taină, au fost sfetnici de încredere ai domnilor pe care i-au slujit fie direct/personal, fie ca membri în Divanul Domnesc ori în Sfatul Țării, au rezolvat situații importante pentru Domnie și pentru Stat, au ctitorit valoroase monumente sau instituții definitorii pentru Neam și Țară. Despre unii dintre ei vorbesc Cronicile Țării, despre

Cantacuzino spune: „...m-am îndârjit și eu și am făcut pe banul Mihai domn al Valahiei. Am judecat că el este mai bun decât ceilalți șireți de bei, care nu arată nici un semn nici de la tată, nici de la mamă... iar Mihai este vrednic să păstorească un popor” Ieremia, patriarhul de Constantinopol îi scria lui Petru Șchiopul în nov. 1593, că „Andronic... are acum trecere mare la împărăție” V. Hurmuzaki, XII, p. 370

⁴¹ *Ban, marele ban* – exista la slavii de sud, în sec. X; în Ungaria, dregător regal, conducător al unor regiuni de graniță, sec. XIII-XVI; în Ț.R. reprezentant al Domnului în Oltenia, numit Banatul Severinului, Banatul Craiovei, marele banat al Olteniei – sf. sec. 15 până la 1831; primul demnitar după Domn în ierarhia dregătorilor; atribuție a boierilor craiovești; în Moldova – din sec. 17. Însuși Mircea cel Mare/Bătrân se intitula „domn al banatului Severinului”. Banul avea atribuții militare, administrative și judecătorești, cele mai vechi și mai importante fiind cele de apărare a granițelor; marele ban avea oastea sa personală, formată din curteni și slugile sale, din sec. XVI și din mercenari; avea și un sfat bănesc, drept de judecată, pecete și primul loc în sfatul domnesc. Bănia a fost desființată în 1831 prin Regulamentul Organic. V. și Ov. Sachelarie, N. Stoicescu, *Instituții feudale... Dicționar*, p. 34-35.

⁴² N. Iorga, *Despre Cantacuzini*, p. XL-XLIV; I. Ionașcu, *Din viața și activitatea stolnicului Constantin Cantacuzino (1640-1716)*, în *Studii*, 1966, nr. 4, p. 637.

alții dau mărturie documentele oficiale emenate din Cancelaria Domnească – hrisoavele pecetluite sau cele scrise de ei ori în numele lor – zapisele. Uneori, din motive declarate ori mai puțin cunoscute, din cauza legăturilor de rudenie sau de grup ori pentru că susțineau idei diferite de cele oficiale, unii dregători buzoieni s-au aflat în opoziție sau chiar în conflict cu Domnul Țării.

Între dregătorii buzoieni din secolul XVII despre care avem informații s-au aflat:

*Bratu/Bratei din Uești*⁴³, nepotul de frate al lui Bratu postelnic din Rumceni⁴⁴, din familia doamnei Neaga. A fost căsătorit cu Neacșa, fiica lui Apostol banul⁴⁵ și a Doncăi, fiica Anghelinei călugărița⁴⁶. Neacșa era, totodată, nepoata lui Cârstea logofăt, fiul lui Stepan logofăt, care era vărul primar al doamnei Despina, soția lui Neagoe Basarab⁴⁷. Bratu a fost ridicat la rang de dregător de ruda sa, Radu Mihnea⁴⁸, fiul vitreg adoptat de Doamna Neaga, fiu natural al lui Mihnea al II-lea Turcitul cu Vișa. Este mare comis⁴⁹ între 15 septembrie 1611 și 8 iulie 1616; apare ca fost mare comis între 3 noiembrie 1620 și 4 mai 1623; este din nou mare comis între 29 august 1623 și 30 decembrie 1626, apoi fost mare comis între 25 iunie 1628 și 3 mai 1636. După cum se vede, s-a ocupat numai de caii și de grajdurile domnești, probabil că se pricepea la cai. Fiul său, Preda postelnic, armaș⁵⁰ în 1647, căsătorit cu Neacșa, nu a mai ajuns mare dregător, murind

⁴³ La Uești se afla „curtea” lui Bratu mare comis, **DIR**, B.Ț.R., veac XVII, vol. 4, p. 421, doc. iun.-aug. 1624; **DRH**, vol. XXI-XXII, indice.

⁴⁴ **DRH**, vol. XXI, p. 247, doc. 26 iul. 1626.

⁴⁵ Arhivele Naționale, CLXXI/4, doc. 28 iun. 1629.

⁴⁶ **DIR**, veac XVII, vol. 2, p. 19, doc. 15 nov. 1611.

⁴⁷ **DIR**, veac XVII, vol. 2, p. 130 și 136.

⁴⁸ Domn în Ț. Românească între sept. 1601-mart. 1602; mart.-mai 1611; 12 sept. 1611-aug. 1616; aug. 1620-14 aug. 1623 și de două ori în Moldova: 24 iulie 1616-9 februarie 1619 și 4 august 1623-20 ianuarie 1626.

⁴⁹ *Comisul, marele comis* – slujitor care avea grijă de caii domnului, era „mai mare peste grajdurile domnești”, procura furajul – fân și orz, ținea evidența cailor, se ocupa de transportarea cailor dăruite de domn sultanului, îl însoțea pe domn când acesta ieșea călare la Bobotează și la Sf. Gheorghe, când erau prezentați caii domnești, inclusiv *tabla-bașa* – calul dăruit de sultan domnului. Boier de treapta I, al 11-lea în ierarhie, participa la Divan. Avea subalterni comisul al II-lea și comișei. V. și O. Sachelarie, N. Stoicescu, **Instituții feudale...**, p. 111-112.

⁵⁰ *Armaș, marele armaș* – dregător care executa hotărârile/pedepsele cu moartea sau cu mutilarea; de obicei, execuțiile se făceau de călău, armașul fiind „zapciu asupra pierzării”; la porunca domnului, marele armaș trebuia să execute personal sentința. Între atribuțiile sale era să prindă, să întemnițeze și să cerceteze pe vinovații de crime: boieri trădători, țărani

„într-alte țări”⁵¹. Cumnatul lui Preda postelnic a fost un Ifrim, iuzbașă de roșii⁵². O fiică a lui Bratu s-a căsătorit cu Albu slugerul, fiul lui Mitrea mare pitar⁵³. Sora mai mare a lui Bratu, Vișa, a fost țiitoarea lui Mihnea al II-lea Turcitul⁵⁴, cu care a avut un fiu, viitorul domn Radu Mihnea (vezi mai sus).

Cernica din Săcuiani, de origine necunoscută, căsătorit cu Chiajna sau Cnejna din Sărulești⁵⁵. A slujit cu „dreaptă slujbă” lui Mihai Viteazul, care i-a dat satul Sulimanu⁵⁶. A fost apoi trimis de Radu Șerban să „apuce” tronul după alungarea din țară a lui Simion Movilă⁵⁷. N. Iorga crede că el este Cernica postelnicul din 1600⁵⁸, după care e făcut mare vornic la 12

răzvrătiți, ucigași, tâlhari, hoți. Avea dreptul să supună la cazne pe cei cercetați, fiind protejat de *Pravilă/Lege* chiar și în cazul când cei „căzniți” mureau în timpul anchetei. Marele armaș trebuia să-i păzească pe cei închiși, temnițele fiind sub cârmuirea lui. În timpul războiului, marele armaș comanda artileria și urmărirea ca ostașii să nu fugă din bătălie. Tot el avea în grijă țiiganii domnești. Avea ca subalterni al doilea și al treilea armaș, ispravnicul de armași, vătaful temniței, condicarul temniței, armășeii răspândiți pe la fiecare ținut; armășeii erau supuși disciplinei militare fiind organizați în cete comandate de un vătaf de armășei sau de un căpitan de armășei; uneori aceștia participau la război. Veniturile marelui armaș proveneau din plocoane de la subalterni, din gloabe de la tâlharii prinși, inclusiv caii de furat găsiți la hoți, o treime din *treapădul* încasat pentru deplasarea la executarea silită a unui datornic, din venitul de la țiiganii domnești, din gărdurări (dări și gloabe impuse viilor din dealurile Munteniei – Buzău, Rm. Sărat, Săcuieni), din scutelnicii, din *bani grosului* – suma plătită de cei înțemnițați în momentul liberării și, mai ales, din abuzurile pe care le comitea la adăpostul funcției. V. și Ov. Sachelarie, N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 25.

⁵¹ Arhivele Statului București, CLXXIV/14, Dep. Pappazoglu, vol. V/8, doc. 8 mart. 1647, 10 ian. 1648; Mitropolia, LXXIII/7, doc. 25 apr. 1650; Bibl. Acad., XCVI/38, doc. 28 ian. 1662.

⁵² Arh. St. Buc., doc. din 25 apr. 1650.

⁵³ *Pitarul, marele pitar* – dregător în Sfat, se îngrijea de pâinea proaspătă ce trebuia servită Domnului și Curții; din sec. XVII avea în grijă carele și caleștile domnului, precum și caii de ham ai domnului. În secolul XVIII era între dregătorii de clasa I, cu o leafă lunară de 30-40 de lei și cu 20 de scutelnici. În secolul XIX nu mai avea leafă, dar realiza din slujbă venituri de 10.000-12.000 de piaștri și avea 6 scutelnici. Uneori primea misiuni diplomatice și era rânduit de domn să judece pricini, realizând venituri și din aceste îndeletniciri. Avea subalterni al II-lea și al III-lea pitar, pitari ai curții domnești, vizitii. Vezi și O. Sachelarie, N. Stoicescu, *Instituții feudale...*, p. 360-361; MIAB – Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, inv. nr. 27.290, doc. 20 dec. 1634.

⁵⁴ I.C. Filitti, *Neamul doamnei Neaga*, p. 9.

⁵⁵ *DIR*, veac XVII, vol. 1, p. 83, doc. din 6 mai 1603, unde se arată că avea ocine date ca milă de Mitrea fost mare vorornic; *DRH*, veac XVII, vol. XXI, p. 11, doc. din 25 ian. 1626; Sărulești, actualmente în județul Buzău

⁵⁶ *DIR*, veac XVII, vol. 1, p. 110

⁵⁷ *DIR*, veac XVII, vol. IV, p. 365.

⁵⁸ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, Buc. 1899, vol. V, p. 624-625.

august 1602, dregătorie în care apare până la 10 decembrie 1610. În această calitate era considerat de imperialii habsburgi drept unul din boierii principali/primați ai țării, care urmau să primească scrisori și daruri din partea împăratului Rudolf al II-lea⁵⁹. În 1604 este trimis de Radu Șerban sol la Ieremia Movilă⁶⁰. Este mare logofăt între 29 martie-9 mai 1611; fost mare vornic, în Sfat, în 1612 – mai 1613; fost mare vornic între 10 ianuarie 1613 și 23 noiembrie 1623, când apare des în acte. La 24 martie 1619 era scutit de dări și slujbe, fiind „bătrân, neputincios și fără copii”,⁶¹ deși a avut copii. Moare înainte de 25 august 1624, când averea sa se împărțea urmașilor⁶². Este *ctitorul mănăstirii Cernica*, numită așa după numele său. Soția sa, Chiajna din Sărulești, a ctitorit schitul numit al Vornicesei.

Deși averea rămasă de la tatăl lor se împărțea „tot den doao”, Cernica din Săcuiani a avut trei copii: Neacșa, căsătorită cu Ionașco comisul, fiul lui Negrea mare spătar⁶³, Pană⁶⁴, postelnic din Orașul de Floci și Calea, căsătorită cu Dragu logofăt⁶⁵, cu care a vut două fiice: Preda, căsătorită cu Ionașco postelnic din Cătun⁶⁶ (Năeni?) și Maria, căsătorită cu Tudor Știrbei, clucer din Izvor și mama lui Cernica și Radu Știrbei⁶⁷, care sunt, deci, descendenți din Cernica vornic. Neacșa și Ionașco comisul din Săcuiani au avut și ei doi fii: Paraschiva și Cernica⁶⁸, care nu au devenit dregători. Despre Cernica vornic, Elie Niculescu spune că Cernica, mare vornic, a fost fiul lui Fratea și al Mușei⁶⁹, lucru încă neelucidat.

⁵⁹ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VII, București, 1935, p. 216.

⁶⁰ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, 25 vol, Buc. 1910-1913, vol. III, p. XLIV.

⁶¹ *DIR*, veac XVII, vol. 3, p. 331.

⁶² *DIR*, veac XVII, vol. 4, p. 452.

⁶³ Arhivele Statului București, Episcopia Argeș, LXXXIX / 6, doc. 17 febr. 1637; Bibl. Acad., DCXXIII / 59, doc. 8 aug. 1645; Peceți 63, doc. 20 iul. 1648

⁶⁴ *DRH*, veac XVII, vol. XXI-XXII, indice; Bibl. Acad, L/4, doc, din 28 ian. 1635; *DIR*, veac XVII, vol. 4, p. 266.

⁶⁵ *DIR*, veac XVII, vol. 1, p. 179 și 328, doc. ante 9. iul 1605 și 23 iun. 1608

⁶⁶ *DIR*, veac XII, vol. 4, p. 556, doc. 23 aug. 1625; ASB, Mănăstirea Radu Vodă, XV/10, doc. 10 mai 1644.

⁶⁷ Bibl. Acad., L/21, doc. din 15 febr. 1635; ASB, Mitropolia Ț.R., LXIV/6, doc. din 28 aug. 1660; I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olt*, I, Craiova, 1934, p. 140.

⁶⁸ Arh.St.Buc., Ep. Argeș, LXXXIX/9, doc. 12 aug. 1654.

⁶⁹ Arhivele Olteniei, 1929, p. 228-229, Ath. Mironescu, *Istoria mănăstirii Cernica*, Cernica, 1930, p. 53-58, doc. de la p. V și urm. (anexe); Elie Niculescu, *Din genealogia familiei Știrbei*, unde apar Cernica biv vel vornic, Cernica vornic, Cernica vornic ot

Dumitru Dudescu/Dedulescu a fost logofăt între 29 august 1608 și 11 septembrie 1611, când scrie un hrisov; logofăt și ispravnic uneori, între 30 octombrie 1610 și 6 mai 1613; *fost* logofăt la 26 august 1614; în această calitate l-a slujit „cu multă trudă și prin alte țări străine” pe Radu Mihnea⁷⁰, fiul „din păcate domnești” al lui Mihnea al II-lea Turcitul⁷¹, soțul Doamnei Neaga; logofăt (*fost?*), între 12 octombrie 1614 și 12 octombrie 1616; mare pitar (Dumitru din Tătarul) ante 2 decembrie 1616;⁷² deși ordinea dregătoriilor este nefirească pentru un *cursus honorum* obișnuit, apare aici ca mare pitar deoarece avea ocine la Tătarul⁷³; fost mare pitar între 2 decembrie 1616-6 martie 1617; logofăt al II-lea și ispravnic la 27 octombrie 1618⁷⁴; vistier al II-lea și mare vistier între 28 iulie 1619 și 16 iunie 1631; fost vistier II la 14 noiembrie 1626, vist. II între 10 octombrie 1627 și 10 februarie 1628; fost vistier la 12 aug. 1631; mare sluger între decembrie 1631 și 24 aprilie 1632; vistier II la 2 iulie 1632. Fiind contra lui Matei Basarab, fuge în Moldova la Alexandru Iliaș, pentru a aduce domn pe fiul acestuia, Radu Iliaș, în 1632. În ianuarie 1633 îl părăște la Poartă⁷⁵ pe noul domn. Se împacă apoi cu Matei Basarab (sept. 1632-9 apr. 1654) care îl trimite în solie la Poartă, în vara lui 1633⁷⁶. Fost vistier la 16 iunie 1633-1 mai 1634, mare vistier de la 6 mai 1634 până la 11 nov. 1636. La 16 iunie 1633 Matei Basarab poruncește lui Ursu căpitan să restituie viile și morile lui Dumitru Dedulescu vistier din Scurtești, pentru „că-l trimeț domnia mea la Țarigradu, în slujba domnii mele și a țării”⁷⁷. Viile îi fuseseră confiscate în 1632 la plecarea sa în Moldova. Fost vistier între 16 iunie 1633 și 1 mai 1634; mare vistier între 6 mai 1634 și 11 noiembrie 1636. Fiind trimis capuchehaie la Țarigrad, a furat din banii

Scăioși și Cernica biv vel armaș, LAR, 1903, p. 178-188; N. Iorga, *Socotelile Brașovului și scisori românești către Sfat în secolul al XVII-lea*, București, 1899, p. 10.

⁷⁰ DIR, B.Ț.R., veac XVII, vol. 2, p. 163-164, doc. 29 mart. 1613; Ștefan Meteș, *Domni și boieri din țările române în orașul Cluj și românii din orașul Cluj*, Cluj, 1935, p. 34, unde amintește pe un Dumitru logofăt, sol în Ardeal la 1612.

⁷¹ Domn între 27/28 sept. 1577 – iul. 1583; 16 apr. 1585 – 19 mai 1591.

⁷² DRH, vol. XXI-XXII, indice Dumitru Dudescu.

⁷³ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 167-168.

⁷⁴ În aceeași vreme mai exista un Dumitru logofăt, fiul lui Paraschiva II logofăt, care scria hrisoave la 17-27 dec. 1618.

⁷⁵ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 173.

⁷⁶ *Istoria Ț.R., 1290-1690. Letop. Cantacuz.*, Buc., 1960, p. 101, 102, 104; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ț.R.*, Buc., 1963, p. 96.

⁷⁷ Bibl. Acad., XLII, doc. 12.

haraciului⁷⁸, a fost scos din funcție și și-a vândut averea ca să plătească paguba⁷⁹. Face ce face și reintră în grațiile lui Matei Basarab și apare din nou în documente ca fost mare vistier între 21 decembrie 1636 și 11 iunie 1641; mare vornic între 24 decembrie 1641 și 22 decembrie 1643; fost mare vornic între 26 martie 1646 și 15 iunie 1647. Moare înainte de 20 iulie 1649⁸⁰. Cu el începe familia Dudescu/Dedulescu, care a dat oameni politici importanți în secolul XVIII⁸¹.

A avut patru copii: *Radu logofăt*, căsătorit cu una din fiicele lui Fiera Leurdeanu, mare logofăt, și apoi cu Cătălina, fiica lui Vlad Rudeanu, mare logofăt, cu care a avut cinci copii: Radu II căpitan, căsătorit cu Neacșa, fiica lui Gh. Băleanu mare ban (motiv pentru care a fost „muncit până lângă moarte” de Gh. Duca), cu care a avut nouă copii: Radu III căsătorit cu Maria, sora lui Ștefan Cantacuzino voievod (1714-1716), Hrizea, Gheorghe, Marica, Andrei, Elena căsătorită cu Moise Cândescu spătar, Marica soția lui Vâlcu Grădișteanu mare vornic; Ancuța și Chiera (fără informații).

Dumitru/Dedu Dedulescu și-a stabilit curtea la Gura Babei, azi Dedulești, sat în comuna Topliceni, județul Buzău, unde ctitorește, în 1620, biserica cu hramul *Sfânta Treime/Sfânta Troiță*, din 1791 are și hramul *Pogorârea Sfântului Duh*, în jurul căreia a înființat un schit de călugări. Pisania pusă desupra intrării în 1834 menționează că „această biserică ce se prăznuiește și se cinstește hramul Sfânta Troiță, au fost zidită din început până la leatu 7128/1619-1620 de un răposat Dedu Dedu<les>cu”. La ctitorirea acesteia, Dedu postelnic (?) a înzestrat-o cu mori de apă, pământuri, sate și robi țigani și a închinat-o mănăstirii Cațichi din Ianina/Epir, Grecia. Conform descoperirilor

Biserica *Sfânta Troiță* din Dedulești.

Foto E.M.C.

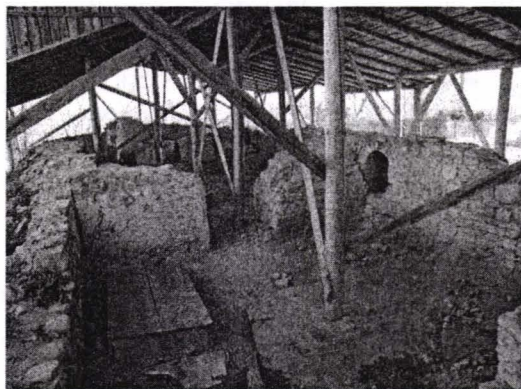
⁷⁸ Arh.St.Buc., Mănăstirea Stavropoleos, XXX, doc. 3, doc. 2 nov. 1636

⁷⁹ Bibl. Acad., XLIII/18, doc. 21 dec. 1636; din acest document rezultă că fiul său, Radu, „având coconi mărunți și casă grea” s-a „lepădat” de datoriile tatălui său; N. Stoicescu, **op.cit., loc.cit.**

⁸⁰ Bibl. Acad., XLIII, doc. 121.

⁸¹ N. Stoicescu, **op.cit.**

arheologice aici a existat un șezământ bisericesc mult mai vechi, dovadă fiind ruinele unei construcții situată la est de cea actuală, realizată din bolovani de râu legați cu mortar din var-nisip de bună calitate. Biserica veche, care avea amenajată în peretele de nord o scară de acces probabil la un turn-clopotniță, blocată ante 1672, a continuat să fie folosită ca paraclis și după construirea bisericii noi, probabil chiar până la începutul secolului XIX. În interiorul acesteia au fost localizate două pietre tombale, din care numai una are inscripție⁸².

Ruinele bisericii vechi din Dedulești. Foto E.M.C.

Biserica Sfânta Troiță are o ascunzătoare în turla de peste pridvorul închis, în care se ajunge pe o scară amenajată în zidul de sud al construcției; aici se ascundeau, în caz de primejdie, odoarele și averile schitului și, probabil, ale familiei Dedulescu; încăperea folosea, totodată, ca punct de observație, biserica fiind așezată într-un loc strategic pe terasa înaltă de pe dreapta Râmnicului Sărat. Biserica din Dedulești este una din puținele

așezăminte bisericești din județul Buzău care a avut amenajat un asemenea loc – o cameră a comorilor. Localnicii vorbesc și despre existența unor tuneluri subterane, dar cercetările arheologice efectuate în anii 2000 și 2001⁸³ nu au localizat nici o asemenea amenajare.

Cu mare probabilitate, în preajma mănăstirii se afla și una din reședințele familiei Dedulescu. Probabil biserica mănăstirii și reședința Deduleștilor au avut o fortificație exterioară, care apăra conacul și chiliile, toate dispărute după Primul Război Mondial. Întregul complex era alimentat cu apă din pâraiașul Gura Babei, aflat în apropiere. Zvonița/clopotnița actuală a fost ridicată în anul 1834, peste ruinele bisericii vechi, de un stareț al mănăstirii, Stratonie Deduleșteanu. După secularizarea averilor mănăstirești, în 1863, viața monahală la Dedulești a încetat, în fostele chilii fiind amenajată școala elementară, care a funcționat aici între 1864 și 1918. După Primul Război Mondial toate clădirile anexe vechi au fost demolate.

⁸² I.C. Fillitti, **Bisericile boierilor Dedulești**, București, 1934, p. 3-5, pass.

⁸³ Cercetări executate de Emil Lupu, fost arheolog la Muzeul Județean Buzău.